

ЩАКА
МРАКА

МИЛОСАВ
СЛАВКО
ПЕШИЋ

ШАКА
МРАКА

Едиција
Ex Cathedra

Милосав Славко Пешић:
ШАКА МРАКА

Copyright © 2011 Милосав Славко Пешић
Copyright © 2011 за ово издање, Хеликс

Издавач
Хеликс

За издавача
Бранкица Стојановић

Лектор
Александра Драгосављевић

Корице
Горан Филиповић

Карикаџура аутора
Петар Писместровић

Штампа
Артпринт, Нови Сад

Тираж
1000 примерака

Прво издање

Књига је сложена
типографским писмима
Swift и *Sava Pro*

ISBN: 978-86-86059-27-7

Смедерево, 2011.

www.heliks.rs

СПАВАМ, А СРЦЕ МОЈЕ БДИ;
ЕТО ГЛАСА ДРАГОГА МОЈЕГА, КУЦА:
ОТВОРИ МИ, СЕСТРО МОЈА, ДРАГА МОЈА,
ГОЛУБИЦЕ МОЈА, БЕЗАЗЛЕНА МОЈА;
ГЛАВА ЈЕ МОЈА ПУНА РОСЕ
И КОСА МОЈА НОЋНИХ КАПИ

ПЕСМА НАД ПЕСМАМА 5,2

САДРЖАЈ

О НЕОБЈАШЊИВОМ	xi
1 ОБЕСПОКОЈАВАЈУЋИ СТЕЖУ ЧАСИ: НИ ЖИВЕТИ, НИ МРЕТИ.	3
2 ОНОМАД СЕ МРАЗ РУКАМА МОГАО ХВАТАТИ	8
3 СПОКОЈНО ВЕЧЕРА КО ЈЕЗИК ЗАУЗДА.	16
4 РАЗЛИКУЈЕ СЕ ЖЕНСКИ ЗНОЈ ОД МУШКЕ ЖЕЉЕ.	26
5 ПЛАМТИ СВЕМОЖНО МАСТИЛО И КИНОВАРНА СЛОВА СЈАКТЕ.	29
6 НИШТА НЕ УКАЗА ДА ЈЕ ЗАБЕЛЕО ПЕТАК.	32
7 РАДОСТ ЈЕ СИРОМАШКУ И ОДСЈАЈ У ОКУ	37
8 ВИДИ ШТА ЂЕШ ЗАШТА ДАТИ	40
9 ТЕШКО ЈЕ У МНОЗИНИ ПОЗНАТИ УХОДЕ.	43
10 ЗАМИЧЕ ДАН, СУНЦЕ ПРЕМЕРАВА СЕНЕ	47
11 РАЗЛЕЖЕ СЕ ГРАДОМ РАЧВАСТИ КИКОТ ПЛЕМКИЊА.	54
12 ЈЕСТИВО СЕ ИСПОСТИЛО, АНТЕРИЈЕ ПРОСЕНИЛЕ, УЉЕ ДНО ЗАПЕКЛО. ...	56
13 НАКУРЊАЦИ ЉУПКИ КАО НЕБЕСКИ СВОД.	66
14 ПРИЧА О ЖЕНСКОЈ МАХУНИ НАВЕК ЈЕ НЕДОПРИЧИВА.	77
15 ТОГУ МУДРАЦА И БЕНА ОЛАКО СТЕКНЕ	86
16 БАЗДИ ПАРАМОНАР У ЖЕТВАРУ.	89
17 НИ АНГЕЛИ НИСУ ШТО ПРЕЂЕ БЕХУ.	98
18 НИЈЕ СКУПО ШТО СЕ НОВЦЕМ МОЖЕ ПЛАТИТИ	109
19 ВИШЕ ЧАНАКА НО ЧОРБЕ	115
20 НАЈСКУПЉЕ СУ ПРЕПРЕДАНЕ ПРИЧЕ	118
21 НИЧЕ ГДЕ СЕЈАН НИКАД НЕ БЈЕ	123
22 СТАРАЦ ПОД КАПЦИМА НЕСАНИЦУ ПРЕМЕЂЕ.	127
23 ВОДЕНА ОГЛЕДАЛА НА ДАХ.	133
24 ЧУДНО ЗБОРИШ, НЕ МОГУ ТЕ СТИЋИ.	141
25 ЛУНАРИЦА, ПРИЧЉИВА КУГЛА	150
26 МЕЛЕМ ПРОТИВ ОПАДАЊА КОСЕ	158
27 СВУ НАМ ЗЕМЉИЦУ, СВЕЛА ДЕСПОТИЦА, О УХУ НОСИ	166
28 ДЛАНОМ О ДЛАН.	177
29 НЕБО ПОСТАЈЕ БЛИЖЕ, ВИДНО ЈЕ: ЗВЕЗДЕ СЕ КРУНЕ.	182
30 ДА СЕ ЗБУДЕ ЗАПИСАНО	185

31	О КРЕТАЊУ НЕБЕСКИХ ТЕЛА.....	192
32	УСЛИШИ ИЛИ САТРИ.....	199
33	БОКОРИ ЦВЕТНА СЕДМИЦА.....	202
34	ГДЕ ЈЕ БЛАГО, ДРУГА НАЂИ.....	206
35	ПРОСВЕТАИ, ГОСПОДЕ.....	210
36	СПАВАМ, А СРЦЕ МОЈЕ БДИ.....	214
37	СИРОМАШАН СРЕД БОГАТСТВА.....	218
38	БЛАГО ЧАМИ, БИЉЕ ВЕНЕ, ТЕШКО МЕНИ БЕЗ МЕНЕ.....	219
39	БУДИ КАД ЈЕСИ.....	224
40	УКРАДЕНЕ СУ ТЕРАЗИЈЕ ВРЕМЕНА.....	242
41	БАСМА.....	248
42	ПОДНАРЕДНИК ЈЕ ОБУЗЕТ.....	252
43	МАМУЗЕ ЗВЕЦКАЈУ КА! ЊЕЦ! КА! ЊЕЦ! КА! ЊЕЦ!.....	254
44	ПИСАЊЕ, НАУК ЧУДАН.....	256
45	СВЕГА БЈЕ И ОДВИШЕ.....	258
46	МЕШИНА С ТРОСТРУКИМ ДНОМ.....	262
47	НАЈДРАЖЕ ВИНО ЛОГОТЕТ У СКОРЊАМА ДРЖИ.....	269
48	И БАШ ГА ЈЕ БИЛО БРИГА.....	274
49	ДВА ОКА У ГЛАВИ, ДВА НА ГРУДИМА.....	279
50	СВЕ ЈЕ ДОБРО АКО ЛОШЕ НИЈЕ.....	287
51	РЕЧ О РЕЧИ.....	301
52	КАЛЕЖ ЧУДЕЖНОГА ВИНА.....	305
53	ЗБИРАЊЕ БЛАГА.....	314
54	ДВЕ ЗВЕЗДЕ, ОПАШАТЕ.....	316
55	СВЕ ИМА ЦЕНУ, ПРЕВИСОКУ.....	318
56	ВРЕДЕ ЛИ ПРИЧЕ У КОЈИМА ВЕРЕ НЕМА.....	321
57	ГДЕ ЈЕ ТАЈНА.....	325
58	ЖЕЖЕНИ СЈАЈ СОРАБСКОГА БЛАГА.....	331
59	ВРЕМЕ НАГЛО ПОСКУПЕ.....	335
60	ВРЕМЕ ЈЕ ИМАЛО ДРУГАЧИЈИ, НЕСТВАРАН, ЗВОН.....	341
61	ДЕСПОТ БЈЕ ПЛЕМЕНИТ, БОГАТ, НЕСРЕЂАН.....	345
62	БЈЕ РАДОСНИХ, БЈЕ ТУЖНИХ.....	349
63	ГОСПЕ, СУБОТОМ, ЧЕЗНУЋИВО ГЛЕДАХУ.....	355
64	МИРАЗ, ПРЕМА ГОСПОДСТВУ.....	370
65	БЕЗВРЕДАН ЈЕ ЖИВОТ МЕДИКУСА.....	372
66	ДРАГОЦЕНИ РЕЦЕПТИ, БЕЗ БОЉИТКА.....	373

67	СПОКОЈАН РУЧАК, МИРНА ВЕЧЕРА	380
68	ОСЕЋАЊА МЕЊАЈУ БОЈУ И ГУСТИНУ КРВИ	390
69	УЗДАЈ СЕ У СЕ И У СВОЈ ЧВОР	394
70	ЗАО ЈЕ ЧАС У КОЈЕМ РОДИТЕЉИ КРВИ СВОЈОЈ ГУСТОЈ НЕ ВЕРУЈУ	407
71	ДЕВЕТОСТРУКА ЉУСПА ВЕТРОВА	408
72	КАКО РАЗЛИКОВАТИ ДАЖДЕ, СЛАНЕ, ГОРКЕ, СУХЕ	410
73	ИМАО, ПА НЕМАО	413
74	КАКО ТАДА, ТАКО И ДО САДА	421
75	КАЖА ТРИ ВЕКА ПОВЕСМО НАМОТАВА	436
76	ВИД СЕ ИЗЛЕГАО	443
77	ПОДНАРЕДНИК ПОНОВО ПЛЕТЕ МРЕЖУ	446
78	НА ПУТУ КА БЛАГУ СЛЕДИ ПРСТ БОЖЈИ	448
79	СУСРЕТ НА ХЛЕБАРСКОЈ ЋУПРИЈИ	456
80	ВАСИЛИЈЕ СЕ ОТВАРА ПОПУТ ЦАРСКИХ ДВЕРИ НА ВЕЛИГДАН	464
81	ПРИЧА ОКАСНЕЛОГА КРАЈА	476
82	ДВА ДИМА И ЕТО ОНОГА	479
83	ЗАМАН ЈЕ ОПИРАЊЕ СИРОТИЊИ	483
84	ЗЛАТО, СРЕБРО, ЧИРАЦИ, КОНДИРИ, КАНДИЛА, ПУТИРИ	485
85	ОВДЕ ЋЕШ МЕ ЗАКЛАТИ	490
86	ПОСЛЕДЊИ ЖИВИ ПОНЕДЕОНИК	493
87	БИЋЕ ШТО МОРА	502
88	ШТО ЧИНИШ, ЧИНИ БРЖЕ!	506
89	СВЕ ЈЕ ВАРКА	511
90	О, КАКО ЈЕ ВАРЉИВА ЉУДСКА НАДА	515
91	ДИЈАГНОЗА	517
92	ГРАД СТРАХУЈЕ ОД НЕЗНАНОГ	520
93	КУЉНУ ПРЕДСКАЗАЊЕ О СМАКУ СВЕТА	522
94	СРЧАНИ ЛОВЦИ ОСВАЈАЈУ ГРАД	525
95	ИМА ЛИ ЖИВОМЕ ТЕЖЕГА КАШТИГА ОД НЕПОСТОЈАЊА	528
96	ПАДАЛИ СУ, ВЕКОВИМА, НЕОБИЧНИ ДАЖДИ, СЛАНИ, ГОРКИ, СУХИ	529
97	УСНАМА МИЧЕ, ГЛАСА НЕ ПУШТА	534
98	ПРИЧА БЛАГА КАО ПРХУТ АНГЕЛА	548
99	КАО ДА СЕ РОЈ ЗВЕЗДА, СРЕД ДАНА, ПРОСУ	552
	ВРЕМЕ, ЧИЊЕНИЦЕ	559

О НЕОБЈАШЊИВОМ

Вратио сам се из цркве Светог великомученика и победоносца Георгија веома уморан, исцрпљен. Служба је предуго трајала. Уистину, не много више него што је уобичајено, али време без поузданог мериоца чудан је сват: некад прекратко, често предуго, посебно кад човеку није све потаман.

Ово је тај дан: ноге су ме болеле од стајања, глава од хладноће.

Навршила се 110. година од када је у тој цркви претекла нафора и не деси се чудесо и не обистини фантазија поднаредника Илије Константиновића – када му по наговору војник Василије Радуловић извади јабучицу и ишчупа срце – да ће се, мада мртав, брзо вратити из подземнога света, наћи закопано благо Бранковића и, баснословно богат, безбрижан, насмејан и лак, стићи на васкршњу причест.

Ручао сам лагано, с уживањем.

После ручка припалио сам ручно завијану хавану тринидад. Паковање (с власторучним потписом Фидела Кастра) у специјалној кутији која одржава влажност цигара, поклатио ми је пријатељ, швајцарски пословни сефард Рафаел Леви.

Поклон сам трошио ретко, као лек; Леви је на аукцији себи купио нарочито обликовану кутију од кедровине, декорисану финим сребром и слоновачом са 101 ексклузивном цигаром.

Поподне је брзо стигло.

Припремио сам пиће с небројено лица: благ јунански туша чај.

Многи народи, чије културе уважавају чај, имају ритуал, церемонију приправљања и испијања. Индијци га за укус

и навике Европљана пију презаслађеног, Јапанци шибаног прутућем, што је незамисливо за немаштовитог, крутог Балканца наклоњеног шаблонима и подражавању.

Срби га пију ретко и нерадо, готово стидљиво и безмало у потаји, претежно кад су прехлађени. Тибетанцу, најближем небу од свих смртних, кад испија јутарњи литар славног чаја с бутером од јака, тај чин много је више од пуког уживања.

Распричао сам се о чају. Увек ме, када говорим о чају, засмеје брзоплетост француских кафеџија, који су у свеже ослобођеном Паризу, да би привукли британске војнике – клео ми се Џон Дос Пасос – у излоге ресторана стављали поруку *Five o'clock tea a chaque heure*.

Док сам се лагано и опуштен њихао у столици за љуљање ухватио ме је дремеж: поуздан знак да ће изостати непријатне последице вишесатног стајања у леденој цркви.

Пробудила ме је светлост уличне расвете: нашла је узани прорез између застора раскошно се преламајући кроз мноштво кристалних мрвица ситнијих од мака.

Та зрнца кристала, необичан, леп, несвагдањи, дискретни детаљ на столу, драг је рођендански дар од врлог и дугогодишњег пријатеља Хан ван Кревела.

Понекад је изгледало као да не постоје, привид, сан, варка.

Било је нестварно: једва чујни тон, различите интонације и фреквенције, долазио је од горске мрвежи. Светлост се поигравала, стварајући чудни одсјај, слике. Игру.

Као да је некаква сила комешала тај ситнеж.

Стрпљиво сам знатижељним посетиоцима понављао оно што сада и вама кажем, а што је амстердамски антиквар опричао Хан ван Кревелу: мрвице су део лунарице, драгоценог и веома ретког примерка кугле од горскога кристала (према предању било их је три у свету) у којој се зибала вода стара милионима година. Кугла се у освит петог дана 6962. од постања, шездесет и четвртога 1453. по Христу, у смедеревској утврди, распрсла у невидне честице.

Освајало је михољско лето месец који се у архаичном словеначком зове виноток, у древном српском језику листопад, месец винопија, гурмана, хедониста. Мало, разгаљено друштво, по сласном ручку у бајколиком амбијенту баште знамените љубљанске гостионице *Код Мрака*, уживало је у свему, особито у вину из гласовите птујске винарије. Патрон дружине, Хан ван Кревел, изабрао је тај час да ми дарује мноштво кристалне горске ситнежи, остатке магичне кугле.

Кристал је оскудну светлост, која се пробијала кроз крошње, премеао у невероватну, чаробну раскош боја. Друштво за столом, задивљено игром боја, задржавало је дах док је Кревел живописно, театрално (уживајући у свом баршунастом гласу) приповедао како је изненада у амстердамском антикваријату купио остатке лунарице.

Антиквар је кристалну ситнеж купио уверен да свака роба нађе купца, а не из сажалења према судбини странца, чији језик није знао, нити довољно разумевао вавилонски лингвистички метеж којим је објашњавао шта продаје.

Проницљиви антиквар имао је одличну интуицију дар да с лица чита људске судбине и животне путе. Испричао је Хану приповест у коју мој пријатељ нипошто не би поверовао да није владао систематизованим знањем о догађајима у смедеревској утврди.

Знао је све што се о томе могло знати.

Све се поклапало.

Антиквар је замолио продавца да му читко испише кључне речи важне за порекло кристалног мрвежа које је странац упорно понављао као да молитва. Било их је тешко разазнати и разумети не само због тога што су дуго биле у тами: лунарица и Смедерево, Смендер, Семендриа и Самандриа, Симедро, Смидрено и Смедрено, Спендеробен, Сорабљи, деспотовина, Бурађ, Ирина, Маргарета, Катарина.

Хан је знао све српске мене, од доласка у седмом веку на Балкан из Беле Србије под барјаком сина кнеза Дервана до краља Александра Првог. И поприлично нововремске, замршене историје.

Хан се није дао завести, тешко га је било очарати.

Умео је да слуша саговорника, да уљудно одобрава и кад се не слаже, а да притом мисли своје.

Чемерни, али господствени продавац, молитвао је имена Смедерева и господе од града, тражећи спас у набрајању. Било је очигледно да пред антикваром стоји образовани избегли историчар солидног теолошког и телеолошког знања којег су ветрови науке у коју се клео и политике које се ужасавао одували у земљу чији језик није знао.

Продавац је нудио сан о несрећној отаџбини која га је нагнала у бег. Болело је, али морао је да се ослободи сна.

Антиквар, мада је с дошљакова лица лако ишчитавао судбину и прилично разумевао суштину приче – није имао саосећања када је требало избројати ситну монету која ће напустити дубок џеп.

Схватио је да су остаци кугле доспели у Холандију с таласом балканских емиграната.

Није га занимао пут којим су остаци кугле дошли, суштина је да одласком донесу макар симболичну зараду.

Пошто је исплатио странца, антиквар се окренуо разони: ситнио је време преваљујући дуг и замршен пут да комадиће легенде прекривене маглом и историје преврнуте поставе споји у разумљиву и уверљиву слику дешавања у смедеревској утврди.

Успео је, уверен сам, зурењем у оно што је остало од кристалне кугле да извуче суштину. Оне зоре, петог дана 6962. од постања, шездесет и четвртога 1453. од Христа, месеца летника, тек што се из таме јавнула субота, разлила се раскошна светлост, последица распрскавања лунарице, свезнадар-кугле од горскога кристала. Све је обасјала, страже засенила и збунила, уходе заслепела, тврдио је антиквар купцу изненађеном тако сликовитим, живим представама амстердамског трговца, као да је старетинар рече-нога дана био тамо где годинама планира да оде, али никад не бје; у смедеревскоме утврђењу на зачетку друге поле 15. столећа.

Тако је амстердамски трговац све дубље, идући натрашке, од краја ка почетку, урањао у маглу српске историје и легенде, у приче и снове. Урањао је у мутну воду, пуну прљавштине, разноврснога муља, израњао из драгоценога вина. Опијен.

Када је у антикварницу ушао Кревел, антиквар је попут месечара још лутао дунавским честарима, провлачећи се између дворских сплетки и ухода, као златасти зрак кроз драч и бурјан. Био је обузет Сорабљима, њиховом храброшћу, срчаношћу и неслогом.

Угледав Кревела антиквар је предосећао да је стигао купац срце: заиграо му је, по срчаном такту, капитал у банчином сефу и замаглила се кредитна картица у џепу.

Кристали, чак и кад није било превише спољњег светла, сјактали су, преливали се, купали се у безмерном мору невероватних, нежних, неухватљивих, пријатних боја. Очи су ми се склапале и глава падала, пажња ми је попустила; једва чујни тон чилео је. Пао сам изнова у сан. Опијао ме је и мирисни дим хаване који се још лењо разматавао по соби.

Benevolo lectori salutem, разазнах у праскосорје – у трену и неверици разумедох – омиљену поруку Которанина Николе де Архилуписа, врховнога логотета деспота Ђурађа Бранковића која је, ни данас не знам како, исијавала из остатака кристала; схватих да логотетова мисао још живи.

Бог да прости писавшаго и Бог да спасет чатуштаго! гласну се из бескрајне даљине логотет. Которанин је веровао да ће једном све бити записано.

Светлост кристала нагло је утрнула и све је утихло као да га је усисала зделица на столу.

Све што сазнадох, изговарано вековима, и оно што се столећима тајило, у снове и у ћутњу увијало препуштам доброхотном читаоцу, као што рече деспотов врховни логотет и хедонист, подједнако достојан дивљења и покуда.

Смедерево,
10. 10. 10.

Милосав Славко Пешић

ШАКА МРАКА

ПОДНАРЕДНИК СРПСКЕ ВОЈСКЕ
ЖУДЕО ЈЕ ДА НАЂЕ ЗАКОПАНО
БЛАГО. РИТУАЛНО СЕ ЖРТВОВАО
УВЕРЕН ДА ЋЕ БОГАТ ОЖИВЕТИ

1

ОБЕСПОКОЈАВАЈУЋИ СТЕЖУ ЧАСИ: НИ ЖИВЕТИ, НИ МРЕТИ

Догоревале су сиротињске ватрице, смењивале се промрзле, мрзовољне варде, вазда нечим незадовољне. Дим је упорно гушио, гонио на суви кашаљ и немилосно штисао очи.

Сузе су се претицале.

Уз оштар мирис сагоревања струготине и сировог иверја могао је ко је хтео, колико је умео и смео, котрљањем по устима гласова давних предака да разазнаје, срче, чати вргуљаво и раздрагано сорабско писмено.

Да призива претке.

У себи. Иза гласа. У сновима.

Да им удахне сећање. Да се подсети.

Да чује миле гласове затурене у времену и бледи им лик; смогне ли довољно унутарње храбрости препознаће претке у магли.

Лутају.

Чује им зов. Отегнут. Далек.

Моле као да прете.

Не може, тај неко, да одреди одакле допире зов.

Претка. Незнано.

Много их је. Надиру одасвуд.

Вековима заборављени, хрле у светлост.

Такнуће их.

Пригрлити.

Грехе, према њима, давно мрлим, искупиће, збрисати, окајати колико је спреман, бар једним додиром, загрљајем, жељом.

И сами ћемо једном чезнути да нас неко од потомака препозна и себи, макар у мислима, залуталог, осамљеног, изгубљеног у вечности, привуче.

Јутро је свануло тешко, оловно, киселкасто. Боље од других није, а хоће ли бити горе тек ће се видети, и надати нам се ваља најјрњем да бисмо лакше поднели и отвореније се радовали ако зло икада изостане. Таква су сувишна јутра.

Јутрошње се нећкало, премишљало, вагало: сванути или не.

Преломило је у последњи час када нас је невољне и измучене испрепадало да никада више неће сванути.

Ни такво ни икакво.

Господе над војскама, чујеш ли крик?!

Ако не досегоше молитве гласи, уши ћеш пред крицима затиснути!

Помирисмо се и са тим као и са многим јадом.

Ако је писано, глави ће на раменима као и у прабини или под мишицом исто бити.

Тебе, Боја, хвалимо. Ако те има и ако те неима. По ономе што нам се дешава никада те, истински, није било. Можемо само да жалимо за утрошеним барбанцем, тамјаном, воском, дарима. За баченим, изгубљеним, ненадокнадивим временом. Оно мало коначног трошимо као безумници.

Да узаман не дадосмо сиротињу нашу – мање бисмо оскудевали. У свему. Мање бисмо се бојали непостојеће силе коју, давали и преко јего, омекшати не можемо.

Зар се ниједна молитва убогих не проби до висина Господњих?!

Зар се глас молитве изгуби на путу до Милосрдног, Праведног, Вечног?

Ниједна сила није тако сурова као незнана, за коју верујемо и не верујемо да је има.

Колико смо кадри, толико нам је живота.

Смилова се јутро кад нам већ понеста надежде, која нам једина преоста, испошћена, немоћна као и сами што смо.

Ако ипак, нешто, тамо, горе, далеко, недоследно, постоји, онда то све види, све зна.

Чува нас.

И кори.

Али, не надај се.

Све што је изван нас, предалеко је, загледано у себе, обузето собом, недохватно.

Нико нас не може сачувати од нас.

Ойче наш, на небесима, нека се светији име Твоје, нека дође време Твоје, нека буде воља Твоја на земљи као и на небу. Хлеб наш насушни дај нам данас.

Хлеб наш, свагдањи, дај нам данас макар га не дојели. Али да имамо веру, да се заваравимо, да се надамо, да чекамо сити, Господе над војскама.

Знамо да магла постоји, знамо да је неухватљива, не можеш је никаквим лукавством и домишљатостју заточити у маглену, не можеш је ни у мирисницу, знамо да све прекрије и невидним стане, и то је чудо над чудима, да не видимо што знамо да је ту, под руком, а оно што све прекрива и скрива не можемо да такнемо, да померимо, да избегнемо, али знамо и да се дигне и нестане, знамо све то јер видесмо и таква чуда, проверисмо, прођосмо и одживесмо.

И остасмо, опстасмо.

О теби, Господе, не знамо ништа сем онога што нам фрфља протопоп Славенко, али може он да приповеда што му на ум падне до Судњег дана, ако ће такав икада доћи, али ни мантијаш никада не виде те Господе, па откуд му све те невероватне скаске о чудима које учини или је могао чинити богочовек?

Ако створи праоца Адама и од ребра његова пратиљу Еву зар неопходно бје да безгрешно зачнеш богочовека који ће распет примити на се грехе наше несазнате? И да никаквог бољитка не дочекасмо нити осетисмо. Зар толико мудар јеси да не знаде да ће се род човечји искварити и да мораш на њ пустити потоп и помор? Зар изабрани Ноје није могао другачије до обале доћи, него да нежна голубица над бескрајном водом трага за обалом, за гранчицом спаса?

Зар је протопоп мудрији од свих нас, зар свет је и има више вере у оно што не виде, нити чу мимо свеколиких надања наших, срдаца наших отворених, пречистих, очију наших и ушију наших, оволиких?!

Зашто тај каже *Бојше се Госиога* ако јеси Правичан, Милосрдан, Превечан? Зар Господа нашег – а да чији би био? – не задовољава то што је Моћан да све створи и све сатре. Ако је тако, и ако нам је потребан, тражићемо другога, као што жена тражи мужа који ће је волети, поштовати, штитити!

Ко још, при памети, гради да би разграђивао?

Зашто, у својој праведности и милосрђу свом не погледа на нас, бедне, убоге, застрашене, намучене?!

Зар је стваран свет да буде мучен, свакојако кињен, да буде сатрвен, престрашен? У томе ли је величина Господа? Сваки отпадник, робијаш, силник, тако постаје слика твоја Господе.

Милосрђе, где се затури?!

Родитељ штити пород свој, а Господ очи затиска!

Зашто нас не остави на миру, ако већ нећеш да трошиш милост на пород свој, на оне које, тврди протопоп Славенко, створи.

Уздигни нас из кала или нас сатри! Покажи да моћан си, ако моћан јеси.

Не може се против природе: страшљиви смо, признати не можемо. Зар морамо још сваког дана у дому твојем да будемо застрашивани од оних који тврде да су изабрани, да си их послао.

Премало се нуди нашем надању и вери нашој и превише узима од нас бедних, нишчих и повредивих, да бисмо мирно чекали долазак пред престол твој, Господе.

Зато говоримо да је неко за нас све већ удесио како мора бити.

Говоримо; наше је да молитвамо, да богорадамо, да ћутимо.

Ваљан изговор иза којег се увек страшљивци очас скрију.

Трпимо.

Покора је гад, јад, чемер и бол који тишти и не допушта, ни на трен, да се ишта заборави. Сваки каштиг смишљен је да сломи човека, да га понизи, да му покаже да је ситан до непостојања.

Тешко је с тим живети, подједнако као и мрети, мада, говоре, лакше је мрети но на свет доћи јер многа врата треба отворити.

То нас боли, убија.

Све од јутрос смрди на дим и мирише на топли хлеб, људску кожу, зној и делимично утажену страст. Ветар се поиграва љутим димом и витла пепео.

Затискујемо уста, као вавек. Језик зубима прекраћујемо.

Жмуримо као вазда. Шта нас се тиче властита судбина?!

Мужи су јутрос волели жене на брзину, преко воље.

Одсутно.

Навика често претекне живот. Преокрене га као изношене антерије. Узаман заклетве. Нико није другачији; чак су и заблуде исте.

Градови журно гасе светиљке док жена склапа очи пуне суза којима плове звезде небесне и човек јој се примиче на коленима, зажарен с упорним овном који ће пробити сваки оков. Све ће учинити да добије жену, само себе нема снаге да измени.

Такво је јутро.

Безвољно, разочаравајуће.

Зато се љубав преобукла у навику, у смешне кретње, у сурову лаж, у претворност, заблуду, дим, кал.

Мужјаци насрћу као да иду у одлучни бој: ко ће кога надвладати.

Заударало је на пролазност.

Осећала се близина потказивачкога Јудиног уха (*Auricularia auricula*, v. *serbicus*).

Наиђу тако, неочекивано, обеспокојавајући часи: ни живети, ни мрети. Чак је и надежда, та која треба да соколи, некако мрзовољна, смркнута, одмакнута, туђа. Ни на њу се више не можеш ослонити.

На Гаврилов знак, предњака градске варде, једна за другом згаснуше последње звезде, очи свеколикога света, спасоносно видело у тами: бакље по дворским одајама, потом и ватрице издајице у катовима утврде благочестиваго деспота нам.

Можда је добар знак, треба се радовати, опрезно, истиха.

Треба мислити – ако се још може и сме – на оно што долази, ненајављено видним и постојаним знацима.

Шта ако се преваримо, ако будемо преварени од оних који међ нас стигоше баш тим недостојним и недоличним послом, ако се све преокрене и покаже лице за које ћемо кратко веровати да је право, али, свеједно, опасно као и свако друго?!

Истрпећемо, кано вавек. И надати да ће сутрадан бити боље, као што је казано.

Да није тога, вере ми, зар би зором очи отварали?

2

ОНОМАД СЕ МРАЗ РУКАМА МОГАО ХВАТАТИ

Топлан, најстарији у деспотовој варди, некад изузетно снажан, мишићав војник ратничког лица, окренуо је леђа четрдесетим убрзано се примичући подземном животу. Губио је мишићну масу док је лице постајало грубо, с дубоким, вијугавим урезима скривено у већ белој бради.

Тешко се могло разлучити шта су му на лицу записале године, шта чарке и бојно поље. Губио је на висини као да се топи, али се још трсио у свакојаком надметању с млађаријом из варде. Није могао да поднесе поразе па је ретко имао прилику за доказивање јер би се увек покушај на крају извргао у љуту кавгу с крвавим крајем.

Чучао је поред ватре окрећући главу у страну штитећи се од дима. Сузних очију, жмирећи, запретао је жар око којег је до малочас варда трљала прозобле и испуцале руке хукћући у шаке и невољно грејала досадне вашке и незасите буве.

Кад варди мине смена опет не могу да трену јер стенице одасвуд нагрну.

Никад мира.

Дим је штисао за очи као ономад мраз.

И горе, немилосније. Љуто је разједао.

Свака мука на Топлана насрће као смрт на бабу. Сваке зоре дим штита за очи, после ће, када покуша да устане, године, време, вишегодишња равнодушност према властитом телу затегнути тетиве, бол у коленима измамиће мужу кратак, пригушен, невољни јаук, псовку неизоставно. Биће добро – али томе се не надај – не јаукне ли устајући варди да помрси радост и весеље, да се не брука пред дружбом. Само се срамота на срамоту слаже. Никад сунце да га обасја.

Ако Бога има – хулио је у себи – тај је толико велики и далек да не види сав јад и беду, чемер људскога рода. Зар би тако неомеђена сила, љубављу вршна, допустила да се нељудски злопати сићушни људски створ.

Зар је Господ велики и силан само стога што га се нејач боји?!

Поштено би било – мисли Топлан и уједно у браду мрси да части нема – да се одмори од свих мука које га труне читавога живота. Бадава протопоп Славенко фрфља о Божјој благиности, милости, љубави када он ништа од тога до данашњега дана не виде, не осети, нити чу да је ико поскуси.

Чудно је човек чељаде када може толико дуго себе да лаже и да верује.

Заман је Топлан крио надирући бол у костима.

Варда је једва држала отворене крмељиве очи: дуга је ноћ, несносно дуга ноћ док се зуре у мутни Дунав, у таму. У страх.

Варда је чекала што и свакога јутра: бујицу Топланових псовки.

Ништа им није обећано.

Топлан је звезде скидао с неба, Бога недолично помињао и свеце поименце.

Тако сваке вечери, тако свакога јутра.

Нема краја људској патњи док се псовке множе, а дани се нижу налик један другоме, први као и последњи.

Немилице је трошио псовке, не бје му лакше. Само се излагао подсмеху доконе и окуртне дружине. Подгуркивали

се мужи свикли углавном на тегобе, огрубели од суровог живота, види он. Не хаје, не показује да га се подсмех дотиче. Тако се брани од веће поборе.

Зацењивали се од смеха иако им од тога не беше топлије. Чудни свати, смеју се на силу. Како им не досади да сваког Божјег јутра чине будале од себе, пита се мрзовољни Топлан после ледене ноћи.

Дуго потом ћути и жути, види да нема вајде од речи са безумнима.

Хладне су ноћи у смедеревскоме крају, а и дани често буду неподношљиви па не знаш шта је горе. Дунав чини своје: понекад једва да, свакад немилице узима.

Отима.

Кад и успе да се некако придигне Топлан жар темељно прекрије пепелом, потом га дотуче мокраћом. Пакосна варда није пропуштала прилику да започне исту причу испредену од две нити: од Топланове ревности и застрашујуће му мушкости.

Нека их, мрмљао је, од тога им, вала, неће нарасти.

Вазда на јави сања. Од свега види жену. Понекад себи не верује, гледа широко отворених очију, раширених зеница, трља очи до бола, док му не заиграју светлаци, онда зачкиљи: јесте жена, није жена. Иде према њему, приђе и мине га, удаљава се.

Сање га сколе, више ништа не види како јесте, већ само привид, слике му лете пред очима, играју, повремено уз песму.

Осећа дискретне, смирене мирисе жене. Увек младе, увек високе, витке, грациозне. Када мириси постану јаки, готово да га гуше, почне да се премешта с места на место, одмахује руком испред лица, да мирисе растера, разреди.

Ти мириси, чак и када су наглашени, не успевају да ублаже оштар воњ Топлановог зноја који га разједа, ране отвара као да их мало има од других тегоба.

Не ретко, када слике постану снажно уверљиве, Топлан се одвоји од варде, усами. Брзо се враћа, црвен у лицу, убрзаног даха, клецавих колена.

Снужден, као кривац.

Гледа дрво у смедеревској утврди, а види младу жену, витку као највише гране. Прати ли пут мајсторове мистрије док је слагао камене блокове у зидине града – види тек окупану жену како се надвија над постељом. Упути поглед у висине, Богу – види међ паперјастим облацима жену раскошних груди које јој се истичу на витком телу, види како му се смеши. И жари се, урези на лицу му се зноје, бива му тесно у властитој кожи, као да није скројена по његовој мери.

Зашто Топлану крцкају колена док устаје, питали су сваког новајлију у варди. На изненађујуће извинуту обрву одговорали су неразумљиво, тајновито: видећеш ујутру када буде гасио ватру. Они што су прошли кроз ту питалицу, подгуркивали су се слинећи и хукћући у модре руке.

Новак би се мучио да докона шта се од њега тражи, како да се додвори и допадне. Какав одговор да понуди.

Новаци у варди нису знали ко је Топлан, ни да му колена шкрипе и тешко болно узглобе, нити да је посао варде да гаси ватрицу око које се по сву ноћ скупљају као пилеж око квочке.

Наредног јутра све би им се само казало јер би остали разјапљених уста док космати, пренаглашено маљави стражар довршава гашење ватре. Варда је свакоме ко има стрпљења у ушима приповедала да Топлан такво руно има да може у по зиме без антерија да иде. Кад стегне мраз, торокали су, све буве у утврди траже место у Топланову руну.

Није их руно опчињавало колико их је Топланова мушкост запрепашћивала.

„Држи га, држи га чврсто Топлане, да нам се новаци не разбеже! Довољно су видели и испрепадали се!“ довикивали су стражари превијајући се од смеха и сладећи се грубом духовитошћу и танком проницљивошћу.

Био је киван на себе.

Непотребно се жестио што вазда исту грешку чини: прихвати се да запрета жар уверен да нико тај једноставни посао не уме да уради предано као он, а онда, када треба да устане,

нема зашта да се прихвати и припомогне. Колена пуцају као сухе гране.

Бол га раздире, сузе навиру; тек ће варда осетити последице спавања по мочварју, јуначења по реској ноћи на удару ветрова и купања у леденој реци; има дана када ће их крста подсећати на безумне часе у којима су били обузети бескорисним послом: засопљени као пастуви опасивали су жене на голој и мрзлој земљи док им се буђ хватала међ прстима.

Залудан труд улудо снагу троши: кад устану са жене – ништа не остане за њима.

Били као да нису. Жена устане, отресе антерије, испрси се, оде. Као да је магла поједе.

Привиђење, шта ли.

Ничег за причу, за туђе уши, за памћење.

Не зна шта би дао да дочека те часе – да врати варди подсмех укртелим искуством. Схватиће тада завидљивци – мисли – зашто му колена израна задају несносни бол.

Кад год је гасио ватру која је варди страх чувала истовремено одајући положај, питао се хоће ли му онај за којег протопоп Славенко тврди да је милосрдан дати довољно времена да врати мило за драго. За сада су га сујета и понос испуњавали што му варда сваког јутра изнова, макар шалу збијала, завиди на све бескорисној мужевности.

Топлан је обузет сновима. Најчешће будан сања. Халуцинира да продире у младо женско тело и тај чин га спаја с вечношћу. Осећа се моћно, божански. Лебди. Увек је, притом, наглашена суровост која показује да се Топлан одваја од стварности: продире у младо женско тело и физички га распољује, цепа. Пожељне жене које опседају Топланову машту и снове, увек су младе, витке, складне, неодрживе.

Сањарење углавном наједном престаје, као да је нека сила креснула светлост отржењења у војниковом мозгу. Буди се после пражњења, малаксања. Убрзо га стиже осећај кривице, нелагоде, постаје раздражљив до следећег пада у вртлоге оностраног.

Понекад сањарење не помаже. Млада жена једноставно му се не увлачи под капке, али у стомаку осећа жељу и постаје му пријатно топло по читавом телу. Пријатност се шири неконтролисано и изазива жељу која расте и незадрживо прераста у бол. Тада Топлан одлази до војничког вежбалишта и исцрпљује се на вратилу док му метална шипка ствара жуљеве и пече шаке. Изводи вратоломије на вратилу не хајући за могућности свог тела јер док гимнастицира не мисли на неодређени лик који га вуче у халуцинације. Ни њих тада нема. Када му руке бриде и укоче се толико да не може да их обвије око претопле металне шипке, а жуљеви прокрваре и ноге почну да дрхте од напора тада се као рањени пас склони од погледа варде, од света, од дневне светлости и дрхтећи плаче.

Једино чега се тада на овом свету боји је да га неко из варде не види таквог, немоћног.

Увек му је Милија, продавац смрти, на питање да ли ће дочекати да другима врати танте за бупе, нудио исти одговор, као одјек: „Ко дочека – знаће!“

Мала је то утеха, брате мој.

Милија, продавац гљивиног праха, уистину продавао је смрт јер једино она сваку бољку лечи као да је никад није било, трајао је у туђем сећању као опомена.

Више пута је Милија, улагујући се, објаснио Топлану што му никако до ума не допре, да је срећан: „Тек ћеш ти, кумашине мој честити“, говорио је „видети шта је бол од којег зенице прскају када ти почне колена искакати из зглоба. Не шпарај, не шкртари, боље дај Богу но злотвору, па запали дебелу свећу евангелисти Луки што те то баш опако зло још није снашло. А наћи ће тебе већ, не бригај се превише. Заман је, кумашине, заваривање, залуду надежду подгреваш. Нас срећа, лепота и задовољство обилазе, све остало нам је писано. Од тога, како је почело, с тако бангавим ногама, види се да нећеш утећи па све да си деспоту мио као челник Радосав и близак као каламар Никола де Архилупис уједно.“

Милија је распредао причу као да је сва мудрост света од њега потекла.

„Кумашине, Которанин није обични каламар“, љутио се Топлан без разлога, нудећи туђе знање као властиту мудрост, продавао је оно што је ту и тамо штрпнуо у пролазу од разговора велможа као слатко зрно с туђега младог чокота „већ, као што ти је ваљда знано, логотет. То се, куме мој добри, не може поредити са простим вивлографом или нешто ученијим граматиком. Јесте, не браним, и за Которанина се каже да је писар, али његова писменост је умногоне изнад умећа једноставних и простих граматика, каламара и вивлографа“ упозоравао је. „Буде ли когод чуо како говориш о деспоту особито милом господственоме логотету и пусти глас где треба – а многима је посао баш да чују што не треба – не рачунај на пријатељство. Кад те доведу сапетог, жедног, гладног и крвавог знај да нећу подлећи сажаљењу јер би ме то одвело у пропаст.

Рачунај, дакле, кумашине да ћу ти ломити ребра како сам научен од старијих.

И ово ћу ти још рећи јер ти може ваљати па ћеш ме кад куцне час благосиљати: не моли за милост. Будеш ли молио биће ти толико горе, да ћеш жалити што се мутав не роди. Знај и то да све неко гледа, мери и казује коме треба, кад треба и колико треба.

Боље, кад већ мора, да пуцају твоје кости но моје које су ми, не замери ми кумашине, ближе и милије.

Имај на уму док ти будем писао по телу што никакве лекарије медикуса неће моћи да избришу и ломио те јер јасно је као сунчани дан што суровији будем то ће моја породица дуже бити сита. И теби ће бити боље: нећу морати изнова да те шибам јер се заповеднику мора удовољити.

Некад је боље једном и срећнији човек буде но да му се деси двапут.“

Милија зачкиљи на десно око. Сметала му је израслина на капку па је сваки час жмиркао као да је то досадна муха

слетела: „Мени је, право речено, свеједно да ли је писар или каламар.“

„Теби јесте, али то није одговор разумна човека. Звучи као да ти смета што је Которанин писмен мимо других“ важно је подучавао Топлан. Као да се приправљао на свађу.

„Мораш ли, матори, увек да ме плашиш оним што ће доћи. Откуд знаш да ће се баш тако догодити и да ћу ја те невоље дочекати отворених очију, а?“

„Па ти, ако немаш трећа посла, чикај судбину. Кад осетиш на властитој кожи како деспотова варда ломи кости, молићеш да ти даду мало онога праха што га овде годинама скупо продајеш као да си сам архангел Михаило. Не дозволи да од своје робе прах станеш“.

„Какав прах, кумим те светим Јованом? Шта говориш кумашине мој добри?! Зар си наједном скренуо па ме не препознајеш. Откуд мени ишта да продајем. Одакле?! Ја сам, Милија убоги, твој стари сапатник, сапричасник и совјетник у свакојакој невољи.“

Лукав је Милија, то и мрави у Смедереву знају, тек неће ли сурови Топлан, али продавац смрти је превршио меру тврдњом да не продаје прах отровне гљиве од које се умире када се забораве два годишња доба. Опрезан је тај, ни себи не верује, како ће човеку из деспотове варде који би и очи своје потказао када би виделе какву неподопштину за коју је деспот казну одредио.

Не натера само дим Топлану сузе него и грохотан смех.

Топлан се смејао као да се небеса отварају. Грмео је. Свети Илија се крстио када би тај смех чуо. Огњена Марија би се вавек препала чувши Топланов смех верујући да њен брат, Илија, око својих небесних кола штогод послује.

Тако побратими измењају поруке и страхове па онај који је плашио, на смрт испрепадан буде.

У сваки кут деспотова баш тврдога града, узнемиривши пауке и стоноге, протну се на изглед слабашни трачак днева колико под капак очни да стане. Освајао је дан.

Због честих насртаја непријатеља и бројних ухода, њихове тврдоглаве упорности, безграничне дрскости и застрашујуће им лукавости свакодневно су мењани знак, садржина и начин јављања варди. Нико није безбрижно спавао: једно око је вазда било отворено – како у утврђењу тако, ако не и жешће у мртвајама низ мутни и троми Дунав, у шипражју под сеном зидина, међ шеварјем и локвањима. Игра несташних црвенперки уморној варди није давала мира: чим дремну, риба се праћне, сан отера.

Проклет је страх: измори човека, звер од ангела начини.

До размеђе година зима бје љута.

Ономад се мраз рукама могао хватати.

Данас га ни дахом не можеш дозвати.

Кад се глава чува најмање се верује рођеноме уху и новим пријатељима.

Спавао или дремао, уморан или поспан – долазак јутра не можеш спречити, одложити ни заварати. Оно не касни, тек повремено долазак се чини да је одложен али то је тек једна од бројних варки, јутро за умор не пита. Непријатељ се туђем умору нада, на њега рачуна више но на властиту силу. Много пута је благочестиви деспот на то указивао, учио војску као синове које слуди надошла снага па пренебрегну опрезност уверени да су јачи од судбине и оштрице мача; говорио им је чега да се чувају, на шта да пазе наглашавајући што су ваљда научили, начули или на властитој кожи осетили: никоме не веруј, никад ништа не узимај здраво за готово.

Гледај, слушај и ћути да живиш безбрижно. То је сва мудрост овога света.

3

СПОКОЈНО ВЕЧЕРА КО ЈЕЗИК ЗАУЗДА

Све има значење и ништа није случајно, понављале су варде ехо торжественних деспотових речи трудећи се да ухвате, упију и усвоје што више мудрости благочестиваго господара.

Никад се не зна како и које знаке тумачи непријатељ, нити колико је вешт онај што узлове дреши; једино се може одмерити, мада касно, колико је немаран и несмотрен онај што трагове посвуд сеје, засигурно живот скраћујући.

„Ниједан шум, лахор, ниједно око или ухо, никаква кви-пуса нити, на изглед, безазлени чворић, јер би лако завереничка квипуса могао бити“ – саветовао је преславни деспот – „не узимајте олако. И птичји пој, шаре и распоред боја на лептировим крилима ономе ко је приправан да слуша, гледа и тумачи знамења више казују него што је под јастук и у свеколике и раскошне снове икад стало“.

*Деспошова варда пресрела је уходу и узайшла квипусу
коју је скривао под језиком*

Тако је говорио премудри.

Војници су позорно слушали, одобравали, покушавали да разумеју. Осећали су како ваздух трепери док збори благочестиви, али саме речи нису увек разбирали иако је говорио истим језиком као да их је једна мајка на сиси држала. Ипак су господаре речи имале некакав чудан, необичан, божански тон. Видели су како отвара уста, како му се брада на поветарцу повија, али занети често речи нису чули.

Опчињавао их је благочестиви господар.

Деспот је по милости Божјој господар, зато његове умне речи допиру до сваког људског створа у деспотовини. Његова разборитост наизменично милује и шиба, саставља и раздваја небо и земљу, сунце и месец, живот и, далеко било, смрт од које ће кажу једном, ако већ није, лек засигурно бити нађен.

„Ветар не дува, облаци се не премећу и премештају, не мењају облике тек тако, нити звезде трепере без разлога“, поручивао је деспот ономе ко је имао уши и знао чему служе.

„Много зна ко уме да слуша држећи језик зауздан“ каза благочестиви као да циља у мету само њему знану. Затим дуго ћуташе. Чинило се војницима да је деспот казао последњу у животу, да се никада више неће гласнути. Само их је гледао, шетао погледом од једног до другог, а на хиљаде је војника у строју пред њим. Када ће их све сагледати, свакоме појединачно у срце завирити, у мисли се увући као да тражи уходу, слабића, среброљубивога који ће част дати за бакаруше и одати великог деспота, род свој.

Гледа их добри деспот и мисли: Боже мој, колико мртвих војника за шаку сорабске земље. Колико судбина, колико туга, засуна на кућама.

Мнозини срце задрхта. Шта ће бити с нама, Господе над војскама.

„Сваки белег...“ прозбори најзад деспот благим гласом да би мртвима дах врнуо. Одахну војска: као да векови минуше од трена када заћута наша узданица.

„...Свака јавка и наум има цену. Не скаче јелен по горама, ни риба се из воде не помаља без ваљана разлога. Не гласка се кумрија да би се одала. Ништа није само да се збуди!“

Изнова деспот заћута као да куша наум. Чује се птица како дозива.

„Слушајте ветар, читајте воду, пратите кишу, тумачите лет и ћурлик птица. Све што се збива, што јесте и што ће бити, негде је записано. Не допустите“ – поручивао је светородни деспот – „да вам глава буде залог.“ Руком би прошао кроз браду и као да је мало, сасвим мало, за откуцај срца и трептај ока, за мисао од две поле, удаљен од војника, од утврде, од јаве.

Није знао разлог, али тај покрет, често чињен несвесно, весма му је пријао.

„Децо моја, сапните језик, начуљите уши, отворите очи“ говорио је као да пред ветром стоји.

Они што га слушаху, они што имадоше уши веће од главе, напети беху као лук бојећи се да им штогод не промакне заогрнуто сновима, били су старији од ветра: није се осећало да стоје, ту, пред деспотом, спремни да умру за сваку његову реч, за миг, макар тек да им упути расејани поглед, мисао, уздах. Умрли би за влас с господареve умне главе.

Једно су, мимо деспотових дивних, медоносних речи, засигурно знали и са господарем се слагали: ништа није тек да буде. Није потребно много памети да би осетили колико су времена несигурна. Знадоше још да нигде не дува толико наопаких ветрова као у овој земљици. Искусили су што никоји народ није: против толике уроте ни крстом се не вреди борити јер залуду је посве водити изгубљену битку којој се крај не види, а почетак се приметно у времену.

„Говорите у себи кад баш морате“ – упозоравао је господар Ђурађ, испрва гласом благим као лахор, потом, како је време одмицало, а мало шта се примало, с уздржаном срџбом – „кад се другачије не може, када ћете умрети ако не проговорите, али у себи. Не поверавајте никоме намере и путе, осврћите се и ходајте натрашке да заварате уходе. Ниједну мисао не пуштајте саму и кожу своју, кости своје, власи своје научите да слушају док спавате“, наглашавао је благоверни, превисоки и светородни деспот расејано лаштећи браду у којој су се, као драгуљи, светлуцале мирисне капи особитог вина.

То је вино будило путеност, као што ниједно није.

Монасима није било допуштено да га пију као што ни мадагаскарски бибер (*Piper nigrum*) у јело монаси нису стављали: оно узбурка путеност која је по себи грех и води у напаст од које заклон не пружа ни причест ни метаније, ни подвизавање, ни созерцање; ништа.

„Браћо моја“ – говорио је деспот гласом мирисним као краљевски босиок (*Ocimum basilicum*) и благим као мелем да би се речено боље примило, али беспоговорно да се когод не превари и олако узме поуку – „знајте да смо натерани да будемо ратници!“

Ратници, ратници, ратници, одбијале су се деспотове речи о градину. Ударале о камене зидине, о углове кула, излазиле из града на реку, љескале на води, враћале војницима, деспоту. Ратници, ратници, ратници...

Ослушкивао је деспот, пратио њихово кретање. Ћутао. Ратници, ратници, ратници!

„Тако хоће наши суседи и наши душмани. Знајте да нисмо дошли на свет само да бисмо мрли када куцне тај час који чекамо од рођења, него да време што нам је дато употребимо најбоље што се може: да створимо, сачувамо, подигнемо, утврдимо веру и пород, да охранимо име и род, да траг наш светли у времену. Ако ништа не урадимо, потомци, ако опстану, стидаће нас се и преци ће наши главе погнути јер нисмо испунили њихов аманет. Не препуштајте се путености јер вам она затвара очи и уши, а отвара сва врата људске слабости. Будите безмерно радознали попут деце, подигните и погледајте са сваке стране најситније зрно песка и безначајни камичак да бисте се уверили да се под њим опасност не скрива. Ниједну ситницу не потцените.

И шара на камену, рупица у листу, сломљена гранчица, нагњечена влат траве, маца што се од тополе одвојила лакша од прхути, важна је колико и глава свакога од нас.

То су језици које иштете. Будете ли их видели не занемарите их јер се такав нехај животом плаћа, а искупити се нећете. Памтите друзи моји мили: што вам се најбезазленијим чини најпре ће вам наудити и најбрже од живота раставити“.

Мудар је наш господар, да мудријега нема, говорили су војници. Мудрост му је бескрајна као доброта, казиваху многе људине. Бољег нећемо имати. Бојмо се да ће Господ таквога брзо себи позвати и оставити нас на пола пута сироте, убоге, нејаке пре на немилост но милост душманима.

„Не заваривајте се: још се није родио милосрдни непријатељ. Нема непријатеља који ће вас поштедети без добра залога и особита разлога. Не верујте совражниковим обећањима и речима слатким као рајски вртови но се вавек

старајте да душман не дозна шта мислите, шта смерате. Да многе замке избегнете будите опрезни попут дивљачи када иде на појило.

Осврћите се, браћо над браћом.

Не допустите да нас непријатељ истреби, да нам огњишта згасну.

Не срамотите нам јуначне претке.

Будите, преклињем вас, лукавији од совражника да му измакнете када сте слабији, за сусрет неприправљени. Најбоље је, друзи моји, ако за бој нисте приправљени, да, наоко, седите с миром. Кад не можете силом да обуздате душмане, уздајте се у лукавост. Старајте се да о свему размислите с обе стране. Лукавост нека вам је одани пратилац. Увек свој положај посматрајте с најгоре стране и верујте да ћете се вратити роду уздигнуте главе. Не клоните духом и не заборављајте: никад се не зна шта ће по злу поћи.

Свакоме треба дати времена да погреши. Мотрите, чекајте, вребајте.

Учите се трпљењу. Савладајте себе.

Сумњичави будите према свему до чега лако дођете.

У свему варка обитава. У пријатељу најпре и најчешће.

Памтите што казах.

Ниједан наук није сувишан.

Зла су времена превладала, децо моја, и више је душмана но нас, правоверних. Боље је уклонити се него улудо изгубити главу. И“ – дометао је деспот ослушкујући шта поручује ветар у даљини, као да се с њиме договара, као да га саветује – „никад не заборављајте нането зло“.

„Никад“, понављао је као ехо и додавао: „не показујте да вас је погодила неправда и градите се да се нанетог зла не сећате. Ћутите. Чекајте. Прилика увек искочи. Од ваше уверљивости зависиће колико треба чекати, када ће душман погрешити.“

Господар је говорио лагано, ослушкујући време умотано у тишину. Свака реч је морала не само да стигне до ушију него и зидине да такне. Када се одбије од утврде и врати

деспоту тада би послао наредну, да све провери. Опрезан је деспот, зато послушнује тишину, зато посматра како време отиче попут Дунава.

Наруши ли се мир, узнемире ли се и почну да криче птице знак је да је прошло време говора, треба се латити оружја, непријатељ се привукао утврђењу, упркос многим стражама, извидницама и уходама; треба бранити град, благороднога деспота, пород, кутњи праг. Себе чувати и сачувати. Језик. Баштину. Трајање.

Ниједну реч деспот није пустио да оде, да је није промислио, одмерио. Моћан је деспот али зна да су речи моћније, да могу да убију и да вазнесу, да све учињено потру и онога ко их изговара сатру.

Поћутао би господар као да више никада ништа неће рећи. Војници стрепе, недостају им деспотови савети. Мудрост.

Деспот сваку мисао, сваки глас у глави дуго мота, преврће, загледа са сваке стране као да тражи шавове, почетак и крај и оно што ће после краја доћи. Никад још зубе није обелео, а да му се речи нису сјактале као винске капи у бради.

„Никоме се не поверавајте, никоме не верујте, неверицу држите у себи, скривајте је до последњег даха ако вам је драг миран сан. Нека ни пријатељ не зна шта мислите“, говорио је док су га велможе слушале климајући главом, војска испршена, сељаци отворених уста, задржавајући дах.

Гутала је властела господаре речи као што је благородни, у зимским ноћима, на добру подлогу додавао вино да врати снагу и сабере мисли. Биће дана када ће се видети ко је на чијој страни. Увек ће изненађење бити предност, често довољно да се глава наноси.

„Чеда моја драга, знајте да нипошто не сме лењост и тромост, нити сме безвољност да вас обрлати ако вам је до живота стало. И не старајте се само о својој жизни. Себе спасавајући живот другима дарујете. Нисмо први и последњи. Нека вам једнако буде пред очима да што данас урадите за ближњег, сутра ће вам се многоструко вратити, али се не ослањајте превише на то и ништа не чините зато

што очекујете да вам се добрим узврати. Чините да бисте чинили. Помислите кад год да вам, ма како изгледало мало, учињено може сачувати скупоцено место у царству небескоме. Осврните се чим из топле постеље изађете – учините ли то у прави час бићете животом награђени“, поучавао је и упозоравао деспот.

„Чувајте се охолости и гордости јер ће вас преварити да сте јачи и паметнији него што ваистину јесте. Успаваће вас мисао о снази, погубиће вас због пуне таштине. Заскочи ли вас тада непријатељ и зароби – преклињем вас: не будите кукавице и не тужите над судбом но мислите како да се слобде докопате без понижавања или да се од живота брзо и лако опростите пре но што вам га душман узме.

Упамтите, друзи моји, недостојно је јунака за милост да моли макар тај душманин био силнији и виши но што јесте. Старајте се да му не паднете шака јер ће вас понизити и на муке ударити. Неће вам оставити ни трунку за коју ћете се ухватити да достојанство сачувате. И воду кад вам пружа, показаће да је благородан јер вас може изморити жеђу. Будете ли робље, истинска браћа моја, не тужите но мислите како да зло надвладате.

У том часу два су исправна пута пред вама: у царство земаљско и царство небеско. Ако превладате лукавством, предстоји вам живот земаљски. Не домогнете ли се слободу, не часите, кумим вас светим Јованом Биљобером: старајте се да царство небеско заслужите.“

Благородни је брижно упозоравао аскере шта их чека уплаше ли се за за живот и поклекну ли кад им властита глава буде ближа од земље.

„Дочујем ли да сте милост измолили и слободу кукавци стекли не чојством, јунаштвом и срчаношћу, не милошћу Бога јединога, не лукавством, не добротом, већ преклињањем, молбама и понизношћу, кунем се јединим Господом над нама и у нама, горко ћете зажалити јер вас је непријатељ могао и поштедети, али ја ни пред Богом ни пред народом не бих имао образа да вас сачувам!“

Једва чујни жамор мину стројем.

Деспот изнова заћута као да очекује рапорт о деловању својих речи.

„Мислите да ћу поверовати у доброту наших душмана?! Никад. Никад, памтите то. Никад! Ко је још толико милосрдан и безуман да живим језицима, после свег труда да их се докопа, дарује слободу?! Ко је икада тако нешто учинио? Нико. Како, онда, главу недостојнима да спасем?! Ко има право, ко то сме да учини? Зар бисте могли живети, реците ми по правди, а да се именом рода свога не дичите? Како ћете се дичити тим именом ако сте родство орезиили кукавичлуком? Зар деспота вашег да брукате, молећи за безвредни живот земаљски? Не бива, друзи моји, да ће ико поверовати да вам је непријатељ живот даровао, а да заузврат ништа није углавио? Да се непријатељ Бога боји и да је добар не би православним христијанима био совражник. Размишљајте о томе пре но што му пред ноге паднете. Сетите се мојих речи пре него се поступцима својим главе одрекнете. Нема дела после којих учињено може бити неучињено“.

Војници попут губе упијају деспотове речи. Савете. Упозорења. Претње.

Строг је деспот. Праведан.

Треба озбиљно примити његове речи.

„Не обделате ли како заповедих, главе се нећете наносити. То вам је јасно као сунце над нама. Можда ће вас непријатељ поштедети за услугу које сте му обрели, а да је нисте свесни, али ја“ – понављао је тражећи погодну мисао пажљиво бирајући речи да би избегао истицање инсигнија деспотске власти – „казах вам, ни пред Богом ни пред народом, ни пред вама самима нећу моћи живот да вам опростим. И не бојте се, друзи моји мили, мене, деспота вашег, колико онога што је уз вас и говори вам речи умиљне и благе, речи које бране ваше поступке. Када им поверујете и заборавите на опасност, глава ће вам се откотрљати да се никада више не врати. Рекох вам то много пута и говорићу док је снаге у мени, памтите моје речи, чувајте своје главе, образ, род и нашу слатку веру.“

Тако је говорио господар. Саветовао је као да моли. Упозоравао као да преклиње. Заповедао као да благосиља. Само је онај што говори и само су они што слушају знали: ко речи благовернога олако узме, олако ће се од свега на овоме свету растати.

Семе деспотове мудрости множило се. Његове речи, благе као мирис тимижана, мирте и босиока, као свето миро.

„Зла су времена“, говорио је „памтите. Морате преживети ако хоћете да нам се име не затре. Да оправдамо своје муке. Скрб. Старање о свему. Треба да оправдамо долазак на свет. Бог прашта, али време не, мили моји друзи“, учио је величајни и благочестиви.

„И ово вам још морам казати. Одлучите да ли ћете памтити моје речи и по њима се владати или ћете срљати у непознато, у пропаст, да обезглављени станете“, деловало је као да благоверни деспот прети, зло слути. Како год да је треба послушати господара; из њега Господ над војскама говори.

„Док сте слободни, борите се да сачувате и задржите слободу. Можда ћете и пасти у том боју, али не плашите се: ваша смрт, ако је достојно примите, застрашиће непријатеље, а вас треба да бодри јер је лака и часна. Једном се, ма шта чинили, неизбежно мора мрети“.

Деспот наново заста.

Као да о нечему далеком, неизвесном, промишља.

„Ово вам, друзи моји, још морам казати да вас ободрим: смрт се не понавља: кад дође – ви ту нисте. Нећете ни знати да је дошла по вас, јуначни Сорабљи. Не морам да вас подсећам. Знате и сами јер се много пута уверисте да смрт долази по свакога. Она има свој план, своја правила недоступна и непојмљива смртнима и не одступа. Када се већ смрт не може избећи, нити нас може мимоићи, нити се од ње може ико скрити, тада јој треба гледати у очи, треба пркосити. Славно је пасти храбро, без бојазни, но живети срамно, кукавички. Знамо да се мрети мора и зато у смрти посрамите непријатеља. Не молите за милост нити му је икад нудите.“

Застаде ту премудри деспот. Поћута. Ћутња благовернога деспота дража нам је од говора многих, али нас плаши. Од деспотове ћутње неизмерно зебемо.

Знамо да мнозина не говори разборито као деспот наш благородни. Мнозину води светина као што вода носи ђубре и мрце.

Сачека благоверни да свака његова реч стигне до аскера. Да се у њиховим тврдокорним главама скотури. Да чека. Да кљуца, да подсећа шта је рекао.

„Свако од вас овде што стоји треба да зна да бој неће задобити оружје, ни мнозина, најмање ће победничка слава овенчати кукавице. Борба се, браћо моја, добија оним чиме нас је Бог дивно и изобилно обдарио: одважношћу. Ко љуби слободу, тај је смрт презрео. Да бисмо се борили, ми ипак морамо сачувати живот, али се нећемо уплашити, нећемо устукнути када куцне час да га дамо једном занавек. Умрети славно, друзи моји, веће је одличје од дуга и бескорисна живота!“

Уто мноштво капа полете увис и из хиљаде грла чу се громко: Ура! и Живео деспот наш премудри и преславни! Људи се стадоше љубити као да је деспот позвао у победнички рат, у војну из које ће сви изићи овенчани славом и бесмртношћу.

Нико се више не обазре на мраз који бје добрано ослабио, мада је до пролећа још далеко таман да сутра стане пред вратнице деспотова утврђена града.

4 РАЗЛИКУЈЕ СЕ ЖЕНСКИ ЗНОЈ ОД МУШКЕ ЖЕЉЕ

Док се дим бакљи лењо рашчијавао и гнездио по зачађавелим кутовима утврде у које дневна светлост тек гвирну и где–где протну међ талпе, заче се уз шкрипу – пошто преостале звезде ишчилеше као да им Невидљиви даде отпуст

до вечери – нервозно довикивање војника и пролупаше, замрсише се и проломише укрштене праскаве псовке што жестином звезде померају.

И пре но што војници одмандалише вратнице да пусте ранораниоце, путнике и мрчаре, гдекојег гласника и уходу деспотовог, улете задихани, усковитлани освет и помеша међ поспан свет укрштајући и мрсећи му још топле сневе.

Варда се повукла да отпочине и пресвуче усмрделе кожухе натошљене знојем и мрсним лажљивим причама. Војници се биштају. Жене лебде. Мешкоље се у ходу, не дају да ноћ замакне. Мама. Стегнима лове варљиво сећање, машту. Успомене. Слат. Прозивају.

Обећавају.

Свежина се усковитла, заплъсну градске бедеме, намрешка воду у рову између деспотова двора и војничког дела утврђена града.

Игра се.

Очас се протну између храстових талпи моста.

Натруни воду. Узнемири рибе.

Заигра по тврђави. Засвира.

Згусну. Наједном.

Пробуди чиопе.

Затитра танана, филигранска веза међ Смедеревом и Дубровником.

Свежина пирну у сваку пукотину.

У рез, зарез и разрез.

На места скровита, мрачна и слатка.

Ослушне одзив, буде ли га.

Упреде. Предвоји. Разастре. Разигра. Опева.

Многоме радост силну донесе: гле, одживећемо и овај дан!

Опстаћемо. Отаљаћемо.

Имаћемо о чему да приповедамо када томе дође час. Будемо ли довољно мудри, као што совјетова благородни господар, биће прилике да опричамо одживљено.

Да се осврнемо.

Хвалимо, Боже, милост твоју бескрајну.

Очинску.

Благородну.

Величајну.

Алилуја!

Мост над ровом спуштан је само када би неокрзнут ово-
земаљским шаром и кадом деспот с пратњом или когод од
именитних дворјана морао невољно да се продене кроз
светину.

Навали разиграни дан на све улазе.

Увуче се у поре.

Истисну прошле дане, растолкова плодност земље: рас-
криљује као жену топлу, благу, што се радосна и захвална
подаје. Нуди. Подмеће. Омамљује.

Вазноси.

Градови! Градови!

Колико светлости, колико судбина.

Осаме!

Мрака.

Гадости!

Само љубави, за коју је Диоген говорио да је беспослица
лењиваца, истинске љубави у градовима нема као да је
кужна.

Звери дивље – очекујући ловце, очњаке оштре. Смрт је
свакоме за вратом. Ко је удахне, звер стане. Отима се.

Јазбине се пуне, лог се шири и зидине градске опасује
смадом и калом.

Градови, за којима чезну незналице и горопадни, безоб-
зирно прождиру свој лепи, још немоћни и безазлени окот.

Ободом градским, у ноћима опточеним благошћу звез-
даног шума, дешава се љубав различита од оне о којој раз-
метно и неуко тртљају књиге.

Све је, ивицом, другачије.

Живот одатле улази у градске артерије и пулсира. Дамара.
Ваздиже.

Буди се и зачиње живот у утврђењу.

Још се, где – где, овог сањивог јутра, протеже жеља.
Још пупак на пупку показује и проучава средиште васи-
оне. Милину.
Још мушкарци жене плоде и страст разум помућује да се
због љубави потржу љути ножи.
Залуду зора добује о окна.
Још се многи зној не скоре.
Тек се рањива скрама хвата. Дах.
Дрхтај, слатки срси.
Разликује се женски зној од мушке жеље као свакодневни
осмех од осмеха на покладе када се лик иза маске крије, а
жеље износе на пладњу.
Треба бити опрезан, поручио је деспот. Он зна све тајне:
што је било и што ће бити. Што десило се, што никад неће.
Господар не говори узаман. Никад.
Треба памтити његове премудре речи као што се памти
боја ветра.

5 ПЛАМТИ СВЕМОЖНО МАСТИЛО И КИНОВАРНА СЛОВА СЈАКТЕ

Простор мења боју. Пресвлачи се.

Лојаницу напушта тамни, тешки, грки мирис дима док
писар притиснут танким и далеким сјајем звезда у деспото-
вој писарници извија линију букви, вез, киноварна слова. У
сваку букву уплиће део живота као да витицу плете. Повре-
мено задрхти рука онога што што свија памћење да га сачува
од времена за време, да му сохрани свежину.

Свеможно атраценско мастило пламти. Сажиге неоп-
резне, наивне, истурене, жртвоване, занесене.

Гдекоји деспотов писар, покадшто и сам искусни муж Кото-
ранин Никола де Архилупис (*Nicola de Archilupis*) кад се укаже
прилика, за особито важне документе уместо атраценског
справља мастило од велике гнојиштарке (*Coprinus comatus*),

нежне, сласне гљиве. Кад когод једући је прсте оближе, као да је страницу писмена позобао. Зато је историја несрећних Сорабља с многобројним рупама и празним страницама: недостајало је мастило, неко је халашљиво, мислећи само на властито чревоугодије, појео причу, замаглио догађаје, уклонио личности, сакрио документе. Разјео време! Одрекао се предака! Себе.

Мастило од гнојиштарке чува истинитост документа и потписа толико поуздано и тако верно да которски хедонист увек, притом, бива на једнаким мукама: да одоли хедонизму и од печурке справи мастило или да запостави истину зарад сласти и на жар спусти гљиву крштавајући је сољу, глаткошћу и пуноћом маслиновог уља.

Бело вино чезне да се прелије преко пријатнога залогаја гнојиштарке натопљене драгоценим маслиновим уљем, али ни логотету није лако да се преломи: тај, поред младих жена, воли и сластан залогај и одлежано вино, али озбиљан муж одговоран за веродостојност и трајност исписаног документа не може себи да дозволи немар и комоцију – нерадо одваја гнојиштарку да од ње сачини особито мастило.

Зна логотет да постоје два ручка, онај што засити до вечере и онај до века.

Уистину, не да се логотет тек тако одвојити од задовољства.

Бацајући време преко рамена да заваара, очара друге писаре и засени их преметањем времена и комешањем светлости, логотет, задивљен савршенством гнојиштаркиног шешира и нежношћу сукњице, најлепше примерке хитро ставља на страну намењене жару и црnome луку, биберу, семену црвене сушене папричице и младог босиока.

За маслиново уље.

За чревоугодије.

Зато су неке странице блеђе, али постоје.

Када логотет вином прелије гнојиштарку, задовољно и громгласно подригне. Сласним гљивиним шеширом скупљао је љутину црвених папричица и никад доста уситњеног

и смешаног црног за укус и белог бибера да замирише и босиока да душу уздигне.

Од љутине бје логотет црвенији од папричице. Зној би га у лицу облио, љутина се упињала да се ишчупа из писарева снажна тела. По сву ноћ је љутину окупљао као трохе монашког хлеба да би је обноћ снажно удисао и уживао у звуку и боји ветра.

По тим ветровима Дубровчани вешти врстању свега што миру има лако прате Котораниново кретање и расположење.

Сваки потез исписан мастилом од велике гнојиштарке даје јединствен распоред спора које не допуштају недоумице о ваљаности документа. Сваки Которанинов ветар одаје корак, намеру и мисао деспотовог врховног писара.

Ништа се не да скрити, па је заман покушавати. Због тога Никола де Архилупис једе као да му је обед први, што није, и последњи, што могао би бити.

Свака гнојиштаркина сукњица добрано наливена уљем, dostatно печена, с мером и умећем одевена у семе љуте папричице, бибера и ђумбира, у миомирис младога босиока подстиче логотета да по сву ноћ сагорева и скапава, лишавачући се сна, над рукописима и преводима.

На деспотовом двору још један муж предан послу, Кир Стефан Србин, неуме једино писа мастилом које је одређених дана, после посматрања небеског свода и шетњом по лествицама, угађао од велике гнојиштарке. И преславни деспот је на уговоре о миру тим мастилом владарски сигнум стављао знајући да је велика гнојиштарка непоткупљива, да све памти.

И књига је ова истинита тим мастилом исписана.

Једном у њу уписано слово за навек је.